

Per una estratègia de transformació social

Michel Husson*

traducció : Aurora Mora

El punt de partida deu ser la comprensió del mode de funcionament actual del capitalisme. Essencialment, és un capitalisme que augmenta de forma tendencial la taxa d'explotació (i consegüentment, la rentabilitat) i es nega a respondre a les necessitats socials no rentables. Assegura la seua reproducció de dues maneres: mitjançant una distribució cada vegada més desigual en tots els països, i per una estructura d'acumulació cada vegada més desequilibrada a nivell mundial. Aquestes característiques condueixen a un diagnòstic contradictori: per una banda, el capitalisme triomfa, perquè s'allibera de tots les seues traves i obté guanys molt elevats. En eixe sentit es tracta d'un capitalisme "pur". Però, per altra, està el fenomen relativament inèdit d'un capitalisme que realitza enormes beneficis però inverteix poc: no té una altra forma d'usar el seu guany que distribuint-la en forma de dividendes. Aquest tret ha estat subratllat per economistes que no tenen res d'anticapitalistes, i Patrick Artus arriba a parlar de capitalisme "sense projecte"¹. Pot estendre's aquesta constatació a l'àmbit de les relacions socials, perquè el capitalisme admet avui dia que no està fet per a satisfer les necessitats socials: apareix desprovist de la legitimitat social que hauria pogut adquirir amb un repartiment menys desigual de les rendes i una quasi plena ocupació.

Aquesta situació és resultat d'una ofensiva neoliberal, recolzada en dues palanques principals -la competència i l'atur massiu- per a modificar a fons no sols el repartiment de les riqueses creades, sinó la forma mateixa de les relacions socials capitalistes. L'estratègia seguida ha pres la forma d'un moviment continu de regressió sense límits. Es tracta d'una estratègia de desequilibri dels "models socials", on cada avanç demana altres nous: el seu punt d'arribada no és la posada en peu de nous compromisos estables. Per això es considera sempre que l'avanç de les contrarreformes és massa lent o poc profund, en la mesura en què els governs burgesos intenten no desencadenar enfrontaments generalitzats per anar massa ràpid o colpejar massa dur. A nivell internacional, la desregulació fa inoperant, per definició, qualsevol mesura de conducció dels mecanismes econòmics. Institucions com l'OMC han sigut concebudes sobretot per liberalitzar l'economia mundial i no poden tenir altres objectius.

El treball de sapa del reformisme

El primer efecte d'aquesta cojuntura ha estat restringir el camp del reformisme clàssic. La seua crítica del capitalisme contemporani –que podria anomenar-se keynesiana- es torna inoperant, perquè subestima l'amplitud de les transformacions en curs, limitant-se a la denúncia de les finances. El seu excessiu pes duria al bloqueig dels salaris, i en conseqüència, del creixement i l'ocupació. Aquesta anàlisi es basa en Keynes, però encara més en Kalecki qui havia desenvolupat des de 1943 la idea de què rentistes i empresaris podria aliar-se per a eliminar els aspectes desfavorables, des del seu punt de vista, de la plena ocupació².

El tipus d'interés, el pressupost i la fiscalitat serien per tant els principals instruments d'una política alternativa. Baixar el tipus d'interés restabliria el dinamisme de l'acumulació; augmentar les despeses públiques i aprofundir el dèficit rellançarien la demanda; els impostos sobre les rendes financeres desanimarien l'especulació. El keynesianisme és coherent, en el sentit que les seues receptes s'adapten al diagnòstic realitzat. El problema és que aquest diagnòstic no va a l'arrel de les coses.

Es presuposa que el feble mecanisme de l'acumulació és resultat de la depredació financera, i bastaria amb eliminar-la per a què el capitalisme retrobara "projectes". És un total contrasentit perquè les finances no són cap obstacle al funcionament "normal" del capitalisme: permetent als capitals circular lliurement, contribueix a la competència entre els treballadors a escala mundial. Participa així en la constitució d'un mercat mundial amb unes elevades normes de competitivitat, descartant les demandes que no són rentables. No estem per tant en presència d'un capitalisme gangrenat per les finances, sinó d'un capitalisme pur, alliberat de les seues traves, en gran part gràcies a la financiarització.

Les solucions keynesianes són inoperants, perquè ignoren la crisi sistèmica d'un capitalisme que reivindica obertament la seua incapacitat per a respondre a les necessitats més urgents de la població mundial. A més,

* Michel Husson és economista de l'Institut d'Investigació Econòmica i Social (IRES) de París, membre de la fundació Copèrnic de l'Economia Crítica i d'Attac France.

els tipus d'interés han baixat molt, sense que per això es rellance l'economia europea. Han augmentat els dèficits pressupostaris, encara que per dolentes raons, a causa de la caiguda d'impostos que beneficien els rics i els procuren per afegitó una vertadera renda d'Estat. En fi, l'himne al creixement com la única resposta a l'atur oblida qualsevol consideració sobre la seua sostenibilitat ecològica i la intensificació de treball que comporta.

I el més important, la "crítica keynesiana" inverteix fins i mitjans. Les seues elaboracions de tipus programàtic se centren en els instruments (pressupost, crèdit, tipus d'interés, etc.) que bastaria activar per a aconseguir una millor conducció de les polítiques macroeconòmiques i així resoldre espontàniament els problemes socials, en particular el de l'ocupació. Els keynesians concedeixen un paper clau al creixement, sense qüestionar el seu contingut, no sols per raons ecològiques, que ja de per si serien suficients. La creença cega en la possibilitat i virtuts d'un creixement més ràpid no té en compte la vertadera raó de la feble acumulació de capital, no deguda a polítiques macroeconòmiques inadequades sinó al funcionament d'un capitalisme hipercompetitiu que prefereix no satisfer blocs sencers de necessitats socials abans que fer-ho en condicions de rentabilitat menys interessants.

El radicalisme neoliberal requereix en canvi una crítica radical, que prenga per objectiu els fonaments mateixos del capitalisme: l'explotació i la propietat privada. Aquest radicalisme no s'oposa al keynesianisme sinó que ho engloba en un projecte millor calibrat³. El dèficit pressupostari preconitzat pels keynesians deu anar acompanyat d'una fiscalitat excepcional sobre les fortunes per poder enjugar el deute públic. El descens dels tipus d'interés deu ser posat al servei de la decisió de reduir el temps de treball com a forma privilegiada de redistribució dels guanys de productivitat. El control dels fluxos financers deu completar la defensa i la promoció dels serveis públics entorn a la idea d'apropiació social. En resum, s'ha de deixar de confondre els fins amb els mitjans, i de creure que el bon ús dels instruments de la política econòmica dispense d'instaurar una vertadera democràcia social.

La paradoxa keynesiana

Els límits del programa keynesià no impliquen que estiga completament privat de coherència. Els efectes de la mundialització capitalista no eliminen els marges de maniobra dels Estats (i encara menys a Europa com a tal). S'ha de distingir aquestes dues qüestions: l'existència de marges de maniobra i les condicions per a la seua mobilització efectiva. Avui dia, els marges de maniobra són considerables, a condició de restablir la part dels salaris al nivell anterior al gir liberal dels anys 1980. Tal desplaçament equivaldria en un quinquenni a més de 2,5% de creixement de la productivitat anual, i al 4,5% si s'afegeixen els augments "normals". Aquest potencial permetria finançar l'augment de 1.200 euros a les ajudes socials mínimes, un avanç general dels salaris, el pas a les 32 hores i l'augment de les despeses de la Seguretat Social en proporció a les necessitats⁴.

Aquesta qüestió ha sigut plantejada des de l'arribada al poder de l'esquerra a França el 1981. Els experts d'esquerra van sotmetre llavors el "Programa Comú" a la prova de models de previsió: van mostrar que un relleu salarial desequilibraria la balança comercial i deprimiria la inversió. D'aquesta constatació es podrien treure lògicament dues conclusions: o el programa no era viable, o s'havia d'acompanyar de mesures estructurals. Els previstos efectes perversos podien ser neutralitzats, per exemple, amb una devaluació prèvia i la utilització dels bancs i empreses nacionalitzats per a sostenir la inversió.

La discussió sobre si s'havia de devaluar va dividir el PS des de la seua arribada al poder. Es van imposar els "realistes" sobre els "albanesos", favorables a aquesta mesura: no es podia concebre un missatge tan negatiu a la "comunitat financera". Quant a la utilització del nou sector nacionalitzat per a impulsar l'economia, també fou abandonada a canvi de "contractes de pla" molt poc exigents. Es va dur a terme el relleu salarial, sense mesures estructurals; i va ocórrer el què havia sigut previst pels models: dèficit creixent, caiguda del franc i doble devaluació defensiva, mentre els empresaris portaven a terme una vaga d'inversions i una fugida de capitals. La conseqüència, o dit d'una altra manera, el gir cap a l'austeritat i el social-liberalisme, era previsible. Tot açò relativitzà l'argument de Mitterrand de reinstal·lar a l'esquerra per un llarg període de temps: apenes durà uns mesos.

Prenent exemples més recents, abordarem tres fets destacats de la pràctica governamental de l'esquerra plural francesa entre 1997 i 2002, que representen altres tantes ocasions perdudes que van fer pagar car a Lionel Jospin en les presidencials de 2002. El 1997, Lionel Jospin havia promès garantir l'estatut públic de France Télécom i arribà a participar en una manifestació en la seua defensa; alguns mesos més tard, ja en el govern, decidí obrir el capital de l'empresa o, millor dit, iniciar un procés de privatització.

Una mica més tard, el govern va descobrir que disposava d'un "sobrant" pressupostari degut a la inesperada recuperació de l'activitat. L'hivern de 1997 es desenvolupà un moviment d'aturats reivindicant un augment de les ajudes socials mínimes, equivalent a uns 28.000 milions d'euros. El febrer de 1998, Lionel Jospin explicava de forma cínica que els francesos no entendrien aquest augment, donant per bones les imatges més reaccionàries de l'atur massiu. Apenes dedicà un millar de milions d'euros a millorar la sort dels sis milions d'aturats i beneficiaris de subsidis mínims.

Tercera cita: el setembre de 1999, el grup Mkichelin anunciava, amb pocs dies d'interval, uns respectables guanys i un pla de "supressió d'ocupacions" (per a no utilitzar la paraula maleïda: acomiadaments). En aquesta ocasió, Lionel Jospin pronuncià una frase terrible: "L'Estat no ho pot tot", que venia a dir als assalariats que no podien esperar res del seu govern. Podrien multiplicar-se els exemples: Lionel Jospin hauria pogut augmentar les cotitzacions patronals per jubilació en compte de posar en marxa l'estalvi salarial, preparant el terreny als plans de pensions. El pas a les 35 hores hauria pogut ser més gravós per als empresaris i menys desfavorable per als assalariats, des del punt de vista de les condicions de treball i salari. En canvi, Jospin aconseguí la proesa de transformar les 35 hores en una mesura anti-obrera.

La pregunta és per què els suposats socialdemòcrates no duen a terme polítiques socialdemòcrates. Podria ampliar-se la qüestió a escala europea, perquè en el moment del Tractat d'Amsterdam i la Cimera de Barcelona, una majoria de governs amb aquesta etiqueta confirmaren i aprofundiren l'orientació liberal de la construcció europea. S'ha de comprendre la resposta de Jospin i cia. No hi ha en realitat marges de maniobra per a una altra política, diuen, perquè "estem en un economia mundialitzada". El programa de Lionel Jospin per a les presidencials de 2002 expressava molt bé la necessitat imperiosa de passar de la social-democràcia al social-liberalisme⁵. Dit a la manera d'Alain Lipietz, s'hauria de fer la revolució per poder transformar la societat; però aquesta gent no vol la revolució, per tant: fóra la transformació social i visca el social-liberalisme! Com es tractava de demostrar.

A primera vista, els revolucionaris deuriem estar d'acord amb aquesta idea: fóra de la revolució no hi ha salvació. Però aquesta postura és més revolucionarista que radical. En primer lloc, en certa mesura dóna la raó a Jospin. Si la revolució fóra la única alternativa, i si no està d'actualitat, no se li pot reprotxar que es sotmeta a la necessària "modernització". Però s'ha de rebutjar de forma categòrica aquesta interpretació i afirmar que són possibles altres opcions, o dit d'una altra forma, s'ha de començar a discutir sobre la "viabilitat econòmica" d'un programa alternatiu. Recordem els moments citats. No es pot discutir, inclòs i sobretot des d'un punt de vista revolucionari, que hi havia altres opcions possibles: Jospin podia conservar la salut de France Télécom, podia augmentar significativament les ajudes socials mínimes i podia imposar a Michelin el manteniment de les ocupacions.

Dit de forma més general, es tracta d'invertir el repartiment de les rendes a favor dels assalariats. El discurs dominant, que els social-liberals assumeixen com a propi, decreta que això és impossible, per culpa de la competitivitat: es repeteix la invocació ritual a la mundialització. Però l'argument no es sosté: en un projecte radical, el progrés dels salaris es compensa amb una baixa dels guanys financers, i no es veu la raó per la què el fet de pagar dividendes siga econòmicament raonable mentre que augmentar els salaris no ho siga. Se'ns diu que els capitals i els seus posseïdors abandonarien el territori. Però aquest argument ja no és econòmic. Ve a dir que els posseïdors no es deixaran desposseïr còmodament i resistiran amb els seus propis mitjans, servint-se per tant de la pura economia.

Les coses van més lluny, perquè els governs d'esquerra no es limiten a acompanyar el moviment, sinó que el precedeixen, i no hi ha millor exemple que la furiosa política de reformes que SPD i Verds alemanys van posar en marxa, abans de cedir el relleu a una "gran coalició". Aquesta alternança burgesa contribueix a l'ascens de l'abstenció, l'extrema dreta i els integrismes. En conclusió: si els reformistes sols fan "contrarreformes", no és per manca d'alternatives, sinó per una opció molt més política que té a veure amb el

grau assumible d'enfrontament amb la patronal i amb una aliança privilegiada amb les classes mitjanes, com a substitut a la pèrdua de credibilitat entre les classes populars.

Anatomia del “revolucionarisme”

Una eixida programàtica deu evitar dos esculls: l'adaptació a les “imposicions econòmiques” i l'excès sistemàtic d'exigències, que pot qualificar-se de “revolucionarista”. Aquesta última posició es basa en dos postulats que tenen en comú la incomprensió de la dialèctica entre programa i mobilització. El primer és pensar que les consignes més exigents són el mitjà per a subsistir una mobilització més important i radical. El millor programa és, des d'eixe punt de vista, el que posa la barrera el més alta possible, i col·loca, per exemple, a l'expropiació en el mateix plànol que les reivindicacions més immediates. Aquest postulat condensa diverses errades. Planteja que algunes consignes serien per essència anticapitalistes i esmentaria la presa de consciència, més enllà que les reivindicacions simplement anti-liberals. Però ni l'augment dels salaris, ni l'harmonització dels drets socials i democràtics, ni la renovació dels serveis públics, ni tant sols la reducció del temps de treball, són en si mateixes mesures anticapitalistes. Es pot considerar que una llei que prohibisca els acomiadaments en empreses amb beneficis ataca el poder patronal, però no equival en absolut a un qüestionament global de la propietat privada.

La segona errada consisteix en negar-se a respondre a objeccions considerades de forma implícita com a burgeses. Se'ns diu: si s'aplica el vostre programa, per exemple, l'augment de salaris, fareu caure la competitivitat de l'economia i perdre ocupacions. La postura *revolucionarista* consisteix en respondre que aquesta qüestió no ens concerneix, perquè rebutgem la lògica capitalista de la competència a ultrança. Això no és fals en si, però aquest tipus de resposta és abstracta i no té en compte la temporalitat de la transformació social. Ens privem de l'argument decisiu de que la competitivitat no es veuria afectada si es compensen els augments de salaris amb el descens de les rendes financeres. Aquest contraargument té l'interés de respondre a l'objecció, assenyalant les resistències que haurà de combatre per part del “mur dels diners”. En el moviment sobre les pensions es va veure necessària aquesta valoració alternativa, per a convèncer a l'opinió sotmesa a la propaganda liberal de que era possible finançar el sistema mitjançant el repartiment i preservar així els seus valors de solidaritat. No és possible oposar-se a una contra-reforma si no es disposa de cap argument per a refutar el tòpic liberal del “no hi ha alternativa”.

La nostra hipòtesi estratègica deuria basar-se més bé en aquest principi: en lluitar amb decisió per reivindicacions justes (que tanmateix no tenen un contingut anticapitalista intrínsec), en enfrontar-nos a les resistències i els sabotatges, es pot fer emergir un punt de vista anticapitalista massiu, la comprensió de que s'ha de qüestionar radicalment el mode de funcionament del capitalisme per a obtenir la satisfacció dels drets fonamentals: a l'ocupació, a la salut, etc. No per demanar la lluna es convencerà millor als treballadors per a que entren en el moviment, sinó assenyalant els obstacles concrets i reals que s'oposen a la plena satisfacció de les seues necessitats.

El segon postulat *revolucionarista* és el de la instantaneïtat. És cert que el treball de propaganda revolucionària és una obra de llarg alè. Però arriba un moment en que conclou: és la revolució, la que dona pas sense transició a una altra societat i a una altra economia. Aquest esquema està desprovist de verosimilitud perquè es basa en la hipòtesi d'una brusca inversió de les relacions de força ideològiques i polítiques. L'escenari imaginable és prou diferent: comença per l'accés al poder d'un govern que pren en un primer moment mesures de transformació social. S'obri aleshores un període d'enfrontament en el que es van a oposar la resistència dels dominadors i la voluntat dels dominats per defensar-se i estendre les primeres mesures de transformació social. En el curs d'aquesta fase apareixerà la necessitat d'anar més lluny i de qüestionar els principis fonamentals del sistema. Aquesta és sens dubte la hipòtesi estratègica fonamental: les reformes realment anti-liberals sols poden ser perpetuades mitjançant mesures anticapitalistes.

Per una estratègia europea d'extensió

La “crítica keynesiana” té un altre punt feble en les seues respostes a la mundialització. Imagina formes de proteccionisme, a nivell nacional o esteses a una espècie “d'euro-proteccionisme”. Coincideixen de vegades amb la voluntat de delimitar un nucli dur europeu, o una Europa de diverses velocitats, per poder preservar

els models socials més avançats en competència amb els països menys avançats socialment. Aquesta tentació sobiranista està molt estesa perquè sembla aportar una resposta immediata i concreta als efectes de la mundialització. Sol entrar en ressonància amb el paradigma keynesià, perquè el proteccionisme apareix com el mitjà per a donar més llibertat a la intervenció de l'Estat. L'Expressió "patriotisme econòmic", acabada d'aparèixer a França, subratlla la naturalesa profunda d'aquests projectes. No qüestionen el principi de competència, sinó que proposen mesures per restablir un control nacional sobre les condicions d'aquesta competència.

L'òptica de la transformació social es basa en una anàlisi diferent de la regressió social, la causa principal de la qual no és la pèrdua d'importància de la intervenció de l'Estat deguda a la mundialització. Per a subratllar millor les diferències, podem prendre dels economistes oficials la útil distinció entre polítiques cooperatives i no cooperatives. Una política cooperativa és una política que triomfa tant més si s'estén al conjunt d'una zona econòmica (o del món sencer). Una política no cooperativa, pel contrari, sols triomfa si és unilateral. La construcció europea proporciona nombrosos exemples d'aquesta oposició. S'estén al conjunt de la Unió el què a França s'anomena "desinflació competitiva" i que consisteix, en línies generals, en baixar els salaris per guanyar parts de mercat. Aquesta política té un sentit, fins a cert punt, si un país aconsegueix guanyar d'aquesta manera parts de mercat en detriment d'altres països. Però resulta desastrosa si es porta a terme per diversos països al mateix temps. Això és exactament el què ocorre a Europa, on els efectes de la congelació salarial i l'ofegament de la demanda interior es veuen reforçats per la generalització d'aquests preceptes. L'exemple límit és el d'Alemanya, que veu créixer ràpidament les seues exportacions mentre es restringeix el seu mercat interior i l'atur no deixa d'augmentar.

Una política cooperativa funciona segons principis contraris. Si, per exemple, un país porta a terme una experiència de reducció massiva del temps de treball, s'entropessarà amb els efectes de la competència, perdent parts de mercat. Però si aquesta política es generalitzara a un nombre significatiu de països, es desplegarien els efectes positius d'aquesta política, sobretot per a l'ocupació, perquè els efectes de competitivitat haurien sigut neutralitzats per l'extensió de la mesura.

Sols pot eixir-se d'aquesta contradicció amb una estratègia d'extensió que en poques paraules pot resumir-se així. Primer temps: un país pren unilateralment mesures de transformació social. Segon temps: adopta les mesures necessàries per a la seua protecció. Tercer temps: proposa l'extensió d'aquestes mesures, fent superflues les mesures de protecció. Aquesta presentació requereix alguns comentaris. En primer lloc, una estratègia europea no pot dependre de la construcció acabada d'una "bona" Europa. O ens entropessarem amb un sofisma resinat: res és possible per culpa de l'Europa liberal, volem fer Europa, comencem per edificar un marc europeu en el què siga possible dur a terme altres polítiques harmonitzades. Com la tasca de construir la casa començant pel sostre sembla amb tota raó fora d'abast, llavors ve el replegament a les lluites locals.

No es pot esperar a què la transformació es pose en marxa al mateix temps a diversos països, tot i que açò seria el desitjable. Més val treballar amb la hipòtesi d'un moviment que comença en un determinat país. En aquest cas, són ineludibles les mesures de protecció. Però s'ha de caracteritzar a aquest proteccionisme: cada vegada que es parla de proteccionisme, ha de preguntar-se què s'està protegint. No es tracta ací de protegir els interessos del capital nacional (que serà posat a dura prova) sinó de protegir una experiència de transformació social contra els seus adversaris, tant interiors com exteriors. Aquest proteccionisme és un proteccionisme cooperatiu i transitori: no té vocació de perdurar i es justifica mentre els altres països no es comprometen al mateix temps en experiències similars.

El tercer temps correspon a una crida als pobles d'altres països a comprometre's en la mateixa via, perquè es tracta, ho diem una vegada més, d'una política cooperativa que es reforça amb la seua extensió. Un govern que es compromet en aquesta via i que done mostra de la seua capacitat per a canviar la vida tindria legitimitat per a dirigir una crida semblant. Es beneficiaria també d'una relació de forces reforçada a l'hora de justificar i imposar els seus marges de maniobra front els governs liberals dels altres països. Aquesta legitimitat podria ser encara major per una redefinició unilateral de les relacions Nord-Sud sobre una base cooperativa, trencant amb les relacions de dominació.

Les condicions de l'alternativa

El programa esbossat ací és coherent i econòmicament viable. Coherent, perquè uneix l'anàlisi de l'atur com a contrapartida de la captació per part dels rentistes dels guanys de productivitat i els remeis proposats, que consisteixen en apropiar-se de les rendes financeres a favor de la creació d'ocupacions. És viable, perquè les rendes financeres són econòmicament estèrils (no s'inverteixen) i socialment perjudicials, perquè engendren desigualtats, precarietat i misèria. Però açò no basta, és evident. Qualsevol intent de posar en marxa aquesta redistribució de les riqueses s'enfrontarà a la resistència furiosa dels posseïdors, que no deixaran d'invocar les "lleis de l'economia" per protegir els seus interessos.

La part més difícil de qualsevol avanç programàtic no és per tant l'enunciat de les mesures a adoptar, sinó la definició de les polítiques que permeten neutralitzar comportaments d'obstrucció, repressàlia, inclòs sabotatge, a les què hauria de fer front un projecte de transformació social. És il·lús pensar en evitar-ho a base de modalitats hàbils per aconseguir l'objectiu desitjat. Es poden imaginar els mitjans més sofisticats i tergiversats d'augmentar els salaris i les despeses socials, però la patronal sap comptar: s'oposarà, per exemple, a qualsevol augment de les cotitzacions socials, ja siga per una pujada de les taxes o una ampliació de la base cotitzable. En el fons no hi ha més que un mitjà per evitar aquest cara a cara: renunciar al canvi. Així podem comprendre la paradoxa del social-liberalisme. Ho repetim: la seua incapacitat per abordar vertaderes reformes no s'explica per la manca de marge de maniobra, sinó pel rebuig a un enfrontament que no està disposat a assumir.

La coherència d'aquest projecte no deriva d'una acceptació de les lleis del capitalisme neoliberal. Al contrari, es basa en una ruptura radical articulada amb aquests principis. Radical, el què vol dir anar a l'arrel de les coses, situant correctament les fonts de l'atur i de la inseguretats social en el cor mateix de la relació capital-treball. S'ha de qüestionar els dos grans tabús: el repartiment actual de les rendes i el dret de propietat capitalista. L'augment dels salaris i de les rendes socials sols es pot fer a costa de les rendes financeres. La prohibició dels acomiadaments sols es pot aconseguir posant en qüestió el lliure arbitri patronal. El pas a les 32 hores sota control dels treballadors sols pot fer-se en oposició frontal a la intensificació i la precarització del treball. Si el govern de l'esquerra plural haguera adoptat mesures significatives en cadascun d'aquests terrenys, en compte de donar marxa enrere al més mínim tremolor dels mercats, hauria conquerit un electorat popular que tindria la impressió de veure defensats els seus interessos. Aquests avanços haurien deslegitimats l'Europa reaccionària de Maastricht i Amsterdam i haurien permès la construcció d'una altra Europa, fundada en la satisfacció de les necessitats socials. El replegament reaccionari a una concepció *vichysta* de la Nació hauria quedat privat de credibilitat com a mètode de resistència a la regressió social.

Existeixen marges de maniobra. El problema està en la capacitat per a fer-los disponibles. Dit d'una altra manera, la viabilitat econòmica d'un programa alternatiu resideix en una modificació radical del repartiment de les rendes. Però açò suscitarà resistències per part de capes socials, reduïdes però poderoses, que es beneficien de l'actual repartiment. Es pot descriure el capitalisme contemporani com dominat per un arbitratge entre creixement, ocupació i atur, per una part, i repartiment de rendes per altra. Aquesta proposició es recolza en la comparació dels països europeus en la última dècada: aquells en què la part dels salaris està estabilitzat o inclòs ha augmentat lleugerament, han tingut una taxa de creixement superior a aquells on la part dels salaris baixa.

També és un teorema formalitzat per la teoria de les taxes d'atur d'equilibri. La idea és que no es pot descendir per sota d'aquest atur d'equilibri sense desencadenar un excés d'inflació que funciona com a crida a l'ordre, fent remuntar la taxa d'atur al seu valor d'equilibri. D'aquesta teoria es deriven polítiques europees que es donen com a objectiu no l'abaixar la taxa d'atur, sinó augmentar la taxa d'ocupació. Es tracta de crear ocupacions, a condició de fer progressar encara més ràpidament el nombre dels què s'incorporen al mercat de treball i mantenir així la pressió exercida pel què Marx anomenava "l'exèrcit industrial de reserva". Aquesta taxa d'atur de referència és també anomenada NAIRU (*non accelerating inflation rate of unemployment*): la taxa per baix de la qual s'activa la inflació. Però si es miren de més a prop les formulacions teòriques, es descobreix que es tracta també d'una teoria de la taxa de marge d'equilibri (una bona aproximació a la taxa d'explotació): tant més elevada quant més ho és la taxa d'atur, i més elevats els guanys de productivitat, a condició de què no repercutisquen plenament sobre els salaris. Es té una visió prou fidel de les regles de funcionament d'un capitalisme que preten maximitzar la taxa d'explotació mantenint la pressió que l'atur massiu exerceix sobre els salaris, així com desconnectar el progrés d'aquests i els augments de productivitat.

En proposar modificar el repartiment del valor afegit, o dit d'altra forma, baixar la taxa d'explotació, es xoca directament amb interessos socials que han aconseguit fer de la defensa dels seus privilegis una espècie de llei econòmica, i en tot cas una regla de conducció dels capitalismes contemporanis. Ens trobem enfrontats a una doble tasca d'explicació. Es tracta en primer lloc d'una lluita ideològica contra aquesta disfressa d'interessos socials sota la forma de lleis intangibles. Però es tracta sobretot d'explicar que la viabilitat d'un programa alternatiu sols pot trobar-se amb un enfrontament frontal en el terreny social i polític. En açò resideix el límit fonamental del reformisme d'inspiració keynesiana: no sols en els seus límits programàtics ja assenyalats, sinó en la seua negativa a projectar l'enfrontament a un grau adequat. La raó principal de què els social-liberals no utilitzen els marges de maniobra realment existents és precisament que rebutgen el grau d'enfrontament que seria necessari per a disposar d'ells.

Aquestes consideracions tenen importanta implicacions estratègiques. En primer lloc, un projecte de transformació social deu avaluar amb cura el grau d'enfrontament necessari per fer triomfar el seu programa. Des d'aquest punt de vista s'ha d'avaluar la pertinència: no depén de l'argumentació tècnica sobre els instruments a utilitzar. Molts debats que recorren avui dia el moviment social tenen la il·lusió de descriure hàbils mesures que substituisquen l'enfrontament social. El finançament de la Seguretat Social és representativa d'aquest defecte: entre les propostes avançades, moltes van acompanyades de la falsa idea de que permetrien evitar tal enfrontament. Per exemple, seria més fàcil fer tributar les rendes financeres que augmentar els salaris o les cotitzacions.

Hi ha que dotar-se de les condicions prèvies per a no afonar-se en les experiències social-liberals que s'amaguen davant les "pressions econòmiques" a la menor arrufada de celles de la burgesia, rebutjant la crida al recolzament popular. Però tampoc hi ha que quedar-se en anunciar d'avant mà la necessitat d'aquest recolzament. Després de tot, les masses no tenen una propensió espontània a baixar al carrer i s'ha de respectar la dialèctica particular de la mobilització social. No estan disposades a batallar per mesures futures l'efecte immediat de les quals no es percep. D'aquí la necessitat de mesures d'urgència, preses en les primeres setmanes d'exercici del poder, que canvien concretament la vida de la majoria. En el període d'enfrontament que està aleshores obert per la burgesia, la palanca és el recolzament a aquestes mesures ja preses, que tenen efectes perceptibles. Es tracta per tant de la ràpida construcció d'una nova legitimitat social, fundada en la satisfacció de les necessitats socials més urgents, que s'ha de defensar contra les operacions de resistència i de sabotatge dels posseïdors. Les mesures preses deuen estar concebudes per a aïllar a aquesta reduïda capa social.

Aquesta perspectiva de ruptura radical sintetiza els ensenyaments de les lluites socials i de les experiències governamentals avortades en els últims anys. S'ha de fer-la fructificar, anclar-la encara millor, evitant una doble temptació: degradar-la amb el mimetisme dels camaleons social-liberals, o envoltar el programa en cel·lofana per a preservar la puresa revolucionària. Aquest projecte de transformació social deu convertir-se, en les eleccions i en les lluites, en la referència i l'expressió dels qui vertaderament volen canviar aquesta societat. Entorn a aquesta coherència deu construir-se l'esquerra radical front un reformisme sense reforma que no aconsegueix una altra cosa que preparar el terreny per a les "reformes" liberals.

NOTES

- 1 Artus, P. i Virard, M.P. (2005). *El capitalismo está autodestruyéndose*. París, La Découverte.
- 2 Kalecki, M. (1971). "Aspectos políticos del pleno empleo", *Political Quarterly*, 1943; reproduït a *Ensayos Escogidos sobre las Dinámicas de la Economía Capitalista*, Cambridge University Press.
- 3 Veieu *El gran bluff capitalista*, La Dispute, 2001. <http://hussonet.free.fr/bluff.pdf>
- 4 Per a una demostració més detallada, veieu <http://hussonet.free.fr/copprov.pdf>
- 5 Husson, M. (2002). "El programa de transición de Lionel Jospin". *Critique Communiste*, n 166, primavera 2002. <http://hussonet.free.fr/ptjospin.pdf>